

Marta Panas-Goworska
Andrzej Goworski

NAZNACZENI

przez rewolucję bolszewików

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji.

Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autor oraz Wydawnictwo HELION dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autor oraz Wydawnictwo HELION nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Redaktor prowadzący: Piotr Nehring
Konsultacja naukowa: Piotr Nehring
Korekta: Teresa Zielińska/M.T. Media

Fotografia na okładce została wykorzystana za zgodą Shutterstock.
Fotografie w książce: Wikipedia (domena publiczna)

Wydawnictwo HELION
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel. 32 231 22 19, 32 230 98 63
e-mail: editio@editio.pl
WWW: <http://editio.pl> (księgarnia internetowa, katalog książek)

ISBN: 978-83-283-3665-0

Copyright © Helion 2017

Printed in Poland.

- [Kup książkę](#)
- [Poleć książkę](#)
- [Oceń książkę](#)

- [Księgarnia internetowa](#)
- [Lubię to! » Nasza społeczność](#)

Spis treści

Wstęp	7
--------------------	----------

Od rewolucji do rewolucji

— kalendarium wydarzeń 1902 – 1917	11
---	-----------

1902	12
1903	13
1904	15
1905	17
1906	22
1907	23
1911	24
1914	25
1915	27
1916	28
1917	29

Rozdział 1. Michaił Nikołajewicz Tuchaczewski	45
--	-----------

Z gwardzisty bolszewik	50
Ogniem i gazem	57
Kochliwy marszałek	61
Spisek, sąd, rozstrzelanie	63
Gra z Niemcami	68
Wybrane piśmiennictwo	71

Rozdział 2. Marija Leontjewna Boczkariowa 73

Tam, gdzie biją i katują	78
Po kacie „ludzki” złodziej	83
Jaszka	89
Batalion śmierci	93
Wybrane piśmiennictwo	100

Rozdział 3. Anatolij Wasiljewicz Łunaczarski 103

Między Rosją a Zachodem	110
Krwawe zabawy	114
Zesłanie w cieniu monastynu	116
Człowiek, który umiał mówić	120
Z polemisty komisarz	122
Wybrane piśmiennictwo	125

Rozdział 4. Aleksandra Michajłowna Kołłontaj 127

Historia zaginionego „a”	131
Zbuntowana	135
Droga dla skrzydłatego Erosa	141
Rewolucjonistka obyczajowa	143
Wybrane piśmiennictwo	150

Rozdział 5. Aleksandr Wasiljewicz Kołczak 151

Bałkańskie korzenie	155
Polarnik i żołnierz	159
Ziemia, której nie ma	163
Złota szabla	168
Mauzer z czerwoną gwiazdką	173
Koniec w przerębli?	176
Wybrane piśmiennictwo	178

Rozdział 6. Łarisa Michajłowna Reisner 181

Lublinianka i paryżanka	185
Córeczka tatusia	190
Ciężka artyleria	194
Córa rewolucji	197
Wybrane piśmiennictwo	205

Rozdział 7. Isaak Emmanuiłowicz Babel 207

Przebudzenie	213
Lekcja stylu	217
Syndrom ćmy	221
Okulary skazańca	225
Wybrane piśmiennictwo	229

Rozdział 8. Marina Iwanowna Cwietajewa 231

Domowe marzenia, rodzinne historie	237
Karneolowy koralik	240
Rewolucja	243
Odyseja	247
Wybrane piśmiennictwo	252

Rozdział 9. Siergiej Siergiejewicz Prokofiew 253

Gwiazda Antares	259
Wojna i świat	263
Kompozytor marnotrawny	267
Prokofiew nasz!	270
Wybrane piśmiennictwo	273

Skorowidz 275

Rozdział 1

MICHAŁ NIKOŁAJEWICZ TUCHACZEWSKI

Marszałek Michaił Tuchaczewski na zdjęciu z 1936 r.

Michaił Nikołajewicz Tuchaczewski (ros. *Михаил Николаевич Тухачевский*) urodził się 4 lutego 1893 r. w miejscowości Aleksandrowskoje koło Smoleńska.

Był rosyjskim szlachcicem, oficerem elitarnego Lejb Gwardyjskiego Pułku Siemionowskiego. W 1917 r. przystał do bolszewików i mimo bardzo młodego wieku błyskawicznie stał się jednym z najbardziej znanych dowódców Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej. Podczas wojny polsko-bolszewickiej przegrał bitwę warszawską w sierpniu 1920 r., a następnie bitwę nad Niemnem pod koniec września 1920 r. Mimo to w Związku Radzieckim przez wiele lat uchodził za wybitnego dowódcę, znakomitego teoretyka wojskowości i wizjonera. Współtworzył opracowaną w ZSRR teorię głębokiej operacji, zakładającą masowe użycie wojsk pancernych, którą podczas drugiej wojny światowej z powodzeniem stosował marszałek Gieorgij Żukow.

Proces i skazanie na śmierć Tuchaczewskiego i jego siedmiu kolegów w czerwcu 1937 r. uważa się za początek Wielkiej Czystki w Armii Czerwonej trwającej do 1939 r.

Dziesiątego czerwca [1937 r.] rano wpadła do mnie Wietka i oznajmiła, że z mamą jadą do Astrachania. Ileż było radości, gdy powiedziałam, że i moja mama wybrała Astrachań. [...] I oto z Wietką jesteśmy szczęśliwe, że będziemy razem. Nie pojmuję teraz, jak to się u nas dziwnie układało — zapisała po latach Władimira, córka Ijeronima Uborewicza, komandarma¹ pierwszej rangi, o którym marszałek Gieorgij Żukow mawiał, że to „prawdziwy radziecki dowódca”. — Ból mieszał się z pełnym niezrozumieniem tragizmu. Martwiłam się wówczas o kanarka, rybki, żółwia i chomiczka, które zamierzałam ze sobą zabrać.

Córka i żona straconego oraz członkowie najbliższej rodziny zastępcy komisarza obrony Jana Gamarnika, który aby uniknąć aresztowania, strzelił sobie w skroń, w nadwożańskim Astrachaniu spotkali bliskich komandarma pierwszej rangi Jony Jakira, który jako jedyny z ośmiu skazanych na śmierć w procesie Michaiła Tuchaczewskiego i towarzyszy² po ogłoszeniu wyroku poprosił o papier oraz pióro i nabażgrał w pośpiechu do ludowego komisarza obrony Klimienta Woroszyłowa i Józefa Stalina następujące słowa: *Jestem uczciwym i oddanym partii, państwu i narodowi bojownikiem... Jestem uczciwy w każdym moim słowie i umrę ze słowami miłości do Was, partii i kraju, z bezgraniczną wiarą w zwycięstwo komunizmu.*

Z Astrachania dzieci rozstrzelanych powieziono na wschód, za Ural. W tej podróży nie mogły im towarzyszyć matki, które wraz z braćmi swoich mężów i ich najbliższymi współpracownikami siedziały już

¹ Najwyższe stopnie oficerskie w Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej od 12 września 1935 r. do 7 maja 1940 r.: marszałek, komandarm pierwszej i drugiej rangi — generał armii, armkom pierwszej i drugiej rangi — stopień przyznawany komisarzom politycznym, odpowiednik generała armii; komkor — generał broni, komdiw — generał dywizji, kombrig — generał brygady.

² W procesie z 11 czerwca 1937 r. sądzono również Roberta Ejdemana, Augusta Korka, Witowta Putnę, Witalija Primakowa i Borisa Feldmana.

w więzieniach. Mira Uborewiczówna, Wietka Gamarnik i Swieta Tuchaczewska dotarły do ówczesnego Swierdłowska (dziś na powrót Jekaterynburg) i tam zostały umieszczone w domu dla sierot. Dla opiekunów, ale i podopiecznych tej placówki były CzSIR-ówkami, czyli członkiniami rodzin zdrajców ojczyzny (ros. *czlen siemi izmiennika rodiny*), więc niemal oficjalnie można było je bić i głodzić, jednak nikt się do tego nie posunął. Przeciwnie, wychudzone dziewczynki budziły w ludziach nie tylko nienawiść, ale i strach. „Skoro On pozwolił im żyć, to nie można się sprzeciwiać Jego woli” — szeptano po kątach.

Córki „zdrajców ojczyzny” korzystały z okupionych krwią swobód i bez specjalnego lęku mówiły to, o czym inni obywatele Związku Radzieckiego bali się nawet pomyśleć. Miarka się przebrała, gdy w drugiej połowie 1943 r. postanowiły wracać do Moskwy i w oka mgnienia trafiły do więzienia Butyrki. *Wszystkie godziny przeznaczone na sen — zapisała Władimira — spędzałam u śledczego. On zaś niestrudzenie zgrywał wariata: biegał dookoła mnie, wymachiwał pistoletem, od czasu do czasu zasypiał za stołem... później znów biegał, krzyczał, kłął. I na okrągło, pięć, sześć godzin nocą, i kilka godzin za dnia. [...] Kiedy powiedziałam, że siedzę za ojca, mało nie padł ze wzburzenia. „U nas dzieci za ojców nie odpowiadają!”.*

Po przesłuchaniach Uborewiczówna wracała do zbiorowej celi, wydierała kawałki jasnego materiału z więziennego drelichu, zdrapywała farbę z okna (z obawy przed nalotami zarządzano zaciemnienie, więc szyby zachlapano czernidłem) i rozrobiwszy ją w wodzie, pisała na szmatce listy do Swietłany. Korespondencja się rozwijała i 14 lutego 1945 r. przetrzymywana kilka cel obok wieloletnia towarzyszka niedoli przekazała Władimirze wyszytą przez siebie chusteczkę. W końcu kławiszze ukrócili ten proceder i obie kobiety trafiły na pięć dób do izolatek. *Na szczęście przyjaciółki z sąsiedniej celi podrzuciły mi moją „studenczką tielogrijkę” — najprawdopodobniej córka komandarma miała na myśli ocieplany kaftan, a nie klasyczny waciak — i marzłam nie tak mocno, jak biedna Swieta. Ta w ogóle nie miała ciepłych rzeczy i była w tym, w czym ją aresztowano we wrześniu w tramwaju.*

Pobyty w lodowatym karczerze odbił się na zdrowiu Swietłany, która wróciła do celi z chorobliwie opuchniętymi nogami i rękami. Na tym jej droga przez mękę się nie zakończyła. Osądzona ze słynnego art. 58 kodeksu karnego³ Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej par. 10 — działalność propagandowa wymierzona przeciwko ZSRR — otrzymała pięć lat ciężkiego łagru. Ze zdjęcia wykonanego do dokumentacji więziennej spogląda ostrzyżona na chłopaka i bardzo podobna do ojca dziewczyna. Na jej twarzy nie widać ani strachu, ani nienawiści do oprawców, choć nie po to przecież Michaił Nikołajewicz Tuchaczewski wyrabiał ukochanej córce charakter, by miała okazywać męstwo w lochach Butyrek. Pragnął dla niej życia pełnego prawdziwego szczęścia, można powiedzieć: świetlistego, bo imię Swietłana oznacza „jasna”. Stalin zadbał, by ta sielanka nigdy się nie ziściła. Nie poprzestał na rozstrzelaniu „czerwonego Bonaparta” (albo „Napoleonka”, jak czasami nazywano Tuchaczewskiego), lecz zgodnie z zaprowadzonymi przez siebie zasadami ukarał również bliskich „wroga ludu i zdrajcy”.

Z GWARDZISTY BOLSZEVIK

Tuchaczewscy różnie wywodzili swoje pochodzenie i podobnie jak inni przedstawiciele rosyjskiej szlachty w XIX w. lubili wskazywać na śre-

³ Artykuł 58 wszedł w życie 25 lutego 1927 r. Na jego podstawie aresztowano wszystkich podejrzanych o działalność kontrrewolucyjną. Składał się z 14 paragrafów: zdrada ZSRR, zorganizowanie powstania zbrojnego i próba przejęcia władzy nad częścią terytorium, udzielanie pomocy wrogom ZSRR, udzielanie pomocy międzynarodowej burżuazji, skłanianie obcego mocarstwa do wypowiedzenia wojny ZSRR, szpiegostwo, działanie na szkodę przemysłu, transportu, handlu, obiegu pieniężnego i spółdzielczości, terror, dywersja, działalność propagandowa wymierzona przeciwko ZSRR, rozróżnienie działalności indywidualnej i zorganizowanej (uzupełnienie do pozostałych paragrafów), niedoniesienie o popełnieniu przestępstwa, służba w oddziałach carskich, sabotaż (ekonomiczna kontrrewolucja). Wielokrotnie modyfikowany, wprowadzał pojęcie wroga ludu. Sama już przynależność do grupy wrogów ludu wystarczała, by trafić do łagru lub na zesłanie.

dniowieczne początki rodziny. Pewne wydaje się, że praszczur rodu, bojar Bogdan Grigoriewicz, otrzymał od wielkiego księcia moskiewskiego Wasyla II Ślepego (panującego w latach 1425 – 1462) nadanie w postaci wsi Tuchaczewskoje oraz Tuchaczew i od nich właśnie miało się wziąć nazwisko Tuchaczewski. Z czasem przenieśli się na Smoleńszczyznę, ale kiedy 4 lutego 1893 r. w folwarku Aleksandrowskoje w guberni smoleńskiej przyszedł na świat Michaił, rodzina była już bardzo zbiedniała.

Ojciec, Nikołaj (1866 – 1914), latami zdominowany przez swoją matkę, utalentowaną ponoć pianistkę i uczennicę Antona Rubinsteina, wyzwolił się spod wpływów rodzicielki dopiero, kiedy się ożenił, popełniając przy tym mezalians. Jego wybranka, Mawra Pietrowna Miłochowa (1869 – 1941), była bowiem córką chłopca pańszczyźnianego, a następnie parobka w należącym do Tuchaczewskich folwarku Aleksandrowskoje. Po trzecim w kolejności Michaiła urodziła jeszcze ośmioro dzieci. Energiczna i inteligentna Mawra długo się broniła przed upadkiem rodzinnego gospodarstwa. Niestety, sytuacja stała się tak zła, że w 1904 r. Tuchaczewscy sprzedali folwark i przenieśli się do Penzy, miasta leżącego 640 km na południowy wschód od Moskwy. W 1909 r. osiedlili się w Moskwie, gdzie Michaił trafił do Korpusu Kadetów, a w 1912 r. wstąpił do elitarnej Aleksandryjskiej Szkoły Wojskowej, którą ukończył z wyróżnieniem. Dzięki temu został przyjęty do jednej z najsłynniejszych jednostek armii carskiej — gwardyjskiego Pułku Siemionowskiego utworzonego w 1687 r. przez Piotra I. W lipcu 1914 r. podporucznik Tuchaczewski został młodszym oficerem w 6 rocie⁴ 2 batalionu, z którym niebawem wyruszył na wojnę. Uczestniczył w dwóch wielkich starciach rozegranych na froncie wschodnim w 1914 r. — najpierw

⁴ W armii carskiej pułk piechoty składał się m.in. z czterech batalionów, a batalion z czterech rot. Roty pułku miały numery od 1 do 16. Pełna nazwa jednostki Tuchaczewskiego brzmiała: Lejb-Gwardyjski Pułk Siemionowski, a od 1762 r. jego honorowymi dowódcami byli kolejni carowie (poza Katarzyną II). W 1918 r. pułk został rozformowany.

w trwających od 28 września do 8 listopada (n.s.) bitwach o Warszawę i Iwanogorod (jak Rosjanie przechrzcili Dęblin), które zakończyły się wycofaniem wojsk państw centralnych na zachód, na pozycje wyjściowe. Z kolei w listopadzie i grudniu walczył pod Łodzią w bodaj największej podczas pierwszej wojny światowej bitwie manewrowej, która nie została rozstrzygnięta, choć bliżsi zwycięstwa byli Niemcy.

Podporucznik, a już wkrótce porucznik Tuchaczewski musiał być bardzo dobrym żołnierzem, skoro po zaledwie pół roku otrzymał pięć odznaczeń za bohaterstwo, jednak 19 lutego 1915 r. wojna światowa się dla niego skończyła. We wsi Piaseczno pod Łomżą Niemcy okrążyli 6 rotę. Zginął jej dowódca, kapitan Wiesiełago, natomiast Tuchaczewski, który podobno zasnął na wysuniętej pozycji, został wzięty do niewoli, w której miał tkwić przez następne dwa i pół roku. Jak przystało na wzorowego oficera, próbował ucieczki i w końcu, po czwartej nieudanej próbie, Niemcy wsadzili go do obozu karnego w Ingolstadt w Bawarii. Tam właśnie się zetknął z kapitanem Charlesem de Gaulle'em. Zaprzyjaźnili się, a po latach mieli się jeszcze spotkać, ale już w zupełnie innych okolicznościach.

W styczniu 1917 r. niezłomny Tuchaczewski podjął piątą próbę ucieczki i tym razem zakończyła się ona sukcesem — 18 stycznia 24-letni oficer przekroczył granicę Szwajcarii, a następnie przez Francję, Wielką Brytanię, Norwegię i Szwecję dotarł do Rosji. Był akurat październik. Tuchaczewski zameldował się w dowództwie macierzystego pułku i zaraz też rozpolitykowani żołnierze wybrali go na dowódcę rotę.

„Pójdę z bolszewikami. Biała armia niczego zdziałać nie potrafi. Nie mamy wodza” — zwierzał się kapitanowi Golumn-Bekowi. Kiedy w marcu 1918 r. Lenin ogłosił mobilizację specjalistów wojskowych, czyli oficerów i podoficerów dawnej armii, Tuchaczewski nie wahał się i jako jeden z pierwszych zgłosił się do komisji wojskowej Wszechrosyjskiego Centralnego Komitetu Wykonawczego (ros. *Wsierossijskij Centralnyj Ispolnitielnyj Komitet* — WCIK) będącego nominalnie najwyższym organem władzy. Awel Jenukidze, członek bolszewickiego komitetu centralnego i krewny pierwszej żony Stalina Jekatieriny Swanidze, dał mu

rekomendację do RKP(b), czyli Rosyjskiej Partii Komunistycznej (bolszewików), do której młody weteran został przyjęty wiosną 1918 r. Za sprawą Jenukidzego otrzymał także stanowisko komisarza wojennego moskiewskiego rejonu obrony, gdzie odpowiadał za sprawy organizacyjne, szkolenie i zaopatrzenie.

Nikołaj Kulabko, przyjaciel z czasów przedwojennych, a teraz wpływowy bolszewik, doprowadził do audencji u Lenina, który miał pytać Tuchaczewskiego, jak zdołał zbiec z niewoli i co sądzi o Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej (RKKA). Wódz bolszewików musiał dostrzec w nim kandydata na znakomitego wykonawcę swoich wielkich planów, skoro w czerwcu niegdysiejszy gwardzista został skierowany na front wschodni w rejon środkowej Wołgi i mianowany dowódcą (komandarmem) 1 Armii RKKA. Wkrótce wdał się w konflikt z Michailem Murawiewem, dawnym podpułkownikiem, a teraz dowódcą sił bolszewickich na froncie wschodnim, o którym potem napisał: *Był to samolubny awanturnik i nic więcej*. Murawiew należał do Partii Socjalistów-Rewolucjonistów (eserowców) i po październiku 1917 r. lewicowa frakcja tego ugrupowania dość szybko rozeszła się z bolszewikami. Na wieść o wznieceniu przez lewicowych eserowców powstania dowódca Frontu Wschodniego podjął próbę wzniecenia buntu w Symbirsku nad Wołgą. Zanim bolszewicy zdławili rewoltę, Tuchaczewski zadziwiająco łatwo dał się aresztować, co wzbudziło podejrzenia pewnego członka Rady Wojennej Frontu Wschodniego. Od trybunału rewolucyjnego uratowali komandarma znany bolszewik Walerian Kujbyszew, wówczas komisarz polityczny 1 Armii, oraz Iosif Warejkis, szef RKP(b) w Symbirsku.

Po tym incydencie Tuchaczewski wziął się za dyscyplinowanie hałasty składającej się na powierzoną mu armię i miał w tym zakresie niemałe powodzenie. Sukcesy odnosił też na polach bitew rozgrywanych na wschodzie (czerwiec 1918 – styczeń 1919) oraz na froncie południowym, gdzie dowodził 8 Armią (styczeń – marzec 1919). Podczas walk na początku września 1918 r. o Symbirsk wzorował się na francuskim generale Josephie Gallienim, który w kluczowym momencie pierwszej bitwy

nad Marną we wrześniu 1914 r. kazał dowozić żołnierzy na plac boju zarekwirowanymi samochodami, w tym paryskimi taksówkami. Komandarm zapakował czerwonoarmistów na wszystkie ciężarówki, jakie miał pod ręką, i dzięki temu posunięciu oskrzydlił przeciwnika. Zaraz po zwycięstwie depeszował do Lenina dochodzącego do siebie po postrzeleniu go przez Fanny Kapłan 30 sierpnia 1918 r.: *Drogi Władimirze Iljiczu! Wzięcie miasta, w którym się urodziliście, to odpowiedź na Waszą jedną ranę, a za drugą — będzie Samara* [została zdobyta 7 października 1918 r.]. Wódz odpisał: *Wzięcie Symbirska, miasta mojego urodzenia, to najlepszy, najbardziej kojący opatrunek na moje rany. Czuję niebywałą przyływ żywotności i sił.*

W kwietniu 1919 r. Tuchaczewski objął dowództwo 5 Armii i walczył na Syberii, kierując zwycięską ofensywą przeciwko siłom admirała Aleksandra Kołczaka i Korpusowi Czechosłowackiemu utworzonemu z dawnych jeńców i dezertków z armii austro-węgierskiej. W lutym 1920 r. znalazł się na Kaukazie, by się zmierzyć z generałem Antonem Denikinem, który kilka miesięcy wcześniej, we wrześniu 1919 r., podjął marsz na Moskwę. Latem tamtego roku stojący na czele Armii Ochotniczej Denikin zajął Donbas i centralną Ukrainę. Podczas ofensywy na Moskwę zdobył Orzeł znajdujący się niecałe 400 km na południe od starej, a teraz nowej stolicy, do której Lenin i jego rząd przenieśli się z Piotrogradu wkrótce po przejęciu władzy. To właśnie Denikinowi schwytany i rozstrzelany przez bolszewików 7 lutego 1920 r. w Irkucku Kołczak przekazał uprzednio swoje prerogatywy wielkorządcy państwa rosyjskiego. Jednak po upadku Orła znacznie liczniejsi czerwonoarmiści podjęli kontrofensywę, spychając Armię Ochotniczą z powrotem na południe. Tuchaczewski dowodził siłami Frontu Kaukaskiego do kwietnia, kiedy to pokonany Denikin przekazał dowództwo generałowi Piotrowi Wranglowi i opuścił kraj. Armia Ochotnicza dołączyła do sił Wrangla trzymających jeszcze Krym.

Podczas kampanii z lat 1918 – 1919 pewny siebie Tuchaczewski popadał w zatargi nie tylko z Michaiłem Murawiewem, ale i innymi swoimi zwierzchnikami wojskowymi. Ponadto — jak pisał nieżyjący już profesor Paweł Wiczorkiewicz — *drażnił zamiłowaniem do teatral-*

ných póz, gestów i strojów, a także wielkopańskim stylem życia. Jego podkomendny, sztabskipitan Gienrich Eiche [...] zauważał z przekąsem, iż pojawiał się najczęściej w swym paradnym mundurze: żółtych butach, czerwonej bluzie i zielonym kasku. Jeśli irytowało to kadrowego oficera, łatwo sobie wyobrazić, jak na podobną ekstrawagancję reagowali szczególnie wyczuleni na „błękitną krew” i „gwardyjskie maniere” bolszewicki komisarze, przed którymi dostatecznej ochrony nie dawała nawet legitymacja partyjna. [...] szło jednak im o sprawy zasadnicze. Tuchaczewski, do czego przyczyniły się niewątpliwie konflikty osobiste, piętnował przy każdej okazji niekompetencję i głupotę, a często i tchórzostwo narzucanych mu po linii politycznej nadzorców. W zaufanym gronie stwierdził kiedyś, że stanowią oni „wrzód na szyi armii, uniemożliwiający jej swobodne poruszanie głową”. [...] żądał konsekwentnie wprowadzenia zasady jednoosobowego dowodzenia. Napotykało to na zacięty opór, zaś cały spór nabierał niebezpiecznie politycznego charakteru. Najbardziej zagorzały antagonistą Tuchaczewskiego, Oskar Kałnin [...] członek Rady Wojennej 1 Armii, raportował w początkach stycznia 1919 roku do centrali: „Nasz okryty laurami dowódca [...] podniósł głowę niczym czerwony generał w rodzaju Napoleona. [...] Oświadczył [...] że jako dowódca i przy tym komunista, nie może się pogodzić z tym, że przypisano do niego, podobnie jak do »starych generałów«, komisarzy politycznych”.

Po klęsce Denikina głównym przeciwnikiem Rosji Lenina stała się Polska i jej armia, która 25 kwietnia 1920 r. podjęła ofensywę na Kijów i wkrótce stanęła u jego bram. Szóstego maja do tramwaju jadącego z podkijowskiego lotniska wsiadł oficer z grupką szwoleżerów uzbrojonych w karabiny maszynowe i tymże tramwajem dojechali aż na Chreszczatyk, główną ulicę niebronioną przez bolszewików ukraińskiej stolicy. Ósmego maja o 3:30 do miasta wkroczył 1 Pułk Piechoty Legionów. Jego żołnierze ujrzeni kolegów z 7 Brygady Jazdy, którzy weszli do miasta kilka godzin wcześniej.

Drugiego lipca 1920 r. Tuchaczewski, teraz dowódca Frontu Zachodniego, wydał rozkaz przejścia do ofensywy o świcie 4 lipca, i to właśnie z tego dokumentu pochodzą dobrze u nas pamiętane do dziś słowa: [...] *Utopcie we krwi rozgromionej armii polskiej przestępczy rząd Piłsudskiego.*

[...] Na Zachodzie rozstrzygają się losy światowej rewolucji. Ponad trupem białej Polski wiedzie droga ku wszechświatowej pożodze. Poniesiemy na bagnietach szczęście i pokój pracującej ludzkości.

Niecałe dwa lata po zakończeniu wojny z Polską, między 7 a 10 lutego 1923 r., w akademii wojskowej w Moskwie Tuchaczewski wygłosił cykl wykładów poświęconych kampanii w lecie 1920 r. Zacytujmy w tym miejscu najważniejsze być może słowa, jakie wypowiedział podczas tych kilkudniowych wystąpień. Opisywał sytuację mającą miejsce tuż przed uderzeniem polskich wojsk znad Wieprza, które doprowadziło do klęski wojsk bolszewickich pod Warszawą i odwrócenia losów wojny:

„Naczelne dowództwo, biorąc pod uwagę konieczność utrwalenia lewego skrzydła Frontu Zachodniego, daje 11 sierpnia o godzinie trzeciej Frontowi Południowo-Zachodniemu dyrektywę o niezbędności zmiany ugrupowania i wysłania bez najmniejszej zwłoki Armii Konnej w kierunku Zamość – Hrubieszów. Obliczenie czasu i przestrzeni wskazuje, że to wskazanie naczelnego dowództwa mogło być bezwarunkowo wykonane przed przejściem polskiego ugrupowania południowego do natarcia. Gdyby nawet wykonanie opóźniło się nieco, to oddziały polskie, które przeszły do natarcia, byłyby postawione wobec nieuniknionego zupełnego pogromu, bo ich tyły otrzymałyby uderzenie naszej zwycięskiej Armii Konnej.

Jednakże wobec położenia wynikłego w Galicji, gdzie kolejne ugrupowania przeprowadzane do tej pory kierowane były ku Lwowowi, wykonanie tego rozkazu zostało wstrzymane. Dwunastego sierpnia głównodowodzący [Siergiej Kamieniew] w rozmowie hughesowej⁵ zaznacza, że ta zwłoka w wykonaniu jego dyrektyw jest dla niego niezrozumiała, i potwierdza swoją dyrektywę. Kiedy wreszcie przystąpiono do jej wykonania, było już niemal za późno. Ale, co najgorsze, nasza zwycięska Armia Konna wplątała się w owych dniach w zacięte walki o Lwów,

⁵ Tuchaczewski miał na myśli aparat Hughesa, który w przeciwieństwie do wcześniej używanych urządzeń transmitujących znaki alfabetu Morse'a operował znakami pierskimi. Informacje były przekazywane za pomocą linii telegraficznych.

tracąc bezpłodnie czas i siły na jego umocnionych pozycjach w walce z piechotą, jazdą i potężnymi eskadrami lotniczymi. Walki te całkowicie pochłonęły Armię Konną, która do wykonania przegrupowania wzięła się tak późno, że nic pożytecznego w kierunku Lublina zdziałać już nie mogła”.

Czy to te właśnie słowa przesądziły o późniejszym losie Tuchaczewskiego? Armia Konna Siemiona Budionnego wchodziła w skład Frontu Południowo-Zachodniego dowodzonego przez Aleksandra Jegorowa i Józefa Stalina jako komisarza politycznego. Mówiąc o działaniu Armii Konnej, Tuchaczewski *de facto* — choć nie wprost — obarczał również Stalina winą za wstrzymywanie marszu na Warszawę, co przyczyniło się do klęski bolszewików. Przyszły dyktator, jak wiadomo, był bardzo pamiętliwy. Lenin natomiast za klęskę pod Warszawą bardziej obwiniął Jegorowa i Stalina, a mniej Tuchaczewskiego, który nie utracił jego zaufania.

Skorowidz

A

aborcja, 136
Achmatowa Anna, 193, 194, 205
adres-kalendarz, 109
Afganistan, 204
Ahmed III, 155
Akademia Nauk ZSRR, 105, 120
Akmeiści, 194, 196
Akselrod Paweł, 112, 114
Aksionow Wasilij, 154
Aleksander II, 13, 157
Aleksandrow Aleksandr, 267
Aleksandrowsk, 88
Aleksiejew Michaił, 31, 41
Altman Nathan, 199
Amga, 88
analfabetyzm, 124
Andriejew Leonid, 190
Andriejew Wadim, 192, 193
Antonow Aleksandr Iwanowicz, 105, 108, 109, 110
Antonow Iwan Iljicz, 109
Antonow Iwan Kazimierowicz, 109
Antonow-Owsiejenko Władimir, 148
antysemityzm, 214
 pogrom 1905 w Odessie, 215
Apanasienko Iosif, 211, 212, 213, 219
Archangielsk, 97, 98
Armand Inessa, 113, 148

Armia Czerwona, 47, 53, 218
 rangi wojskowe, 62
 Wielka Czystka, *Patrz:* Wielka Czystka
Armia Konna Siemiona Budionnego, 57, 209, 211
Armstrong William George, 158
Asafjew Boris, 267, 269, 273
August III Sas, 156
Aurora, *Patrz:* krążownik Aurora
Avenarius Richard, 112

B

Babel Isaak Emmanuiłowicz, 209
 aresztowanie, 226
 Berlin, 223
 córka, 209, 223
 dziadek, 215
 Kijów, 216
 kobiety, 223, 224
 matka, 209, 223
 Mikołajów, 214
 Odessa, 213, 214
 ojciec, 209, 215
 Paryż, 223
 Piotrogród, 216, 217
 skazanie, 228
 spuścizna literacka, 228
 twórczość, 209, 216, 220, 222
 socrealizm, 225

- Babel Isaak Emmanuiłowicz
 Tyflis, 222
 więzienie, 227
 wojsko, 217, 218, 219, 220, *Patrz*
 też: Lutow Kirył Wasiljewicz
 żona, 209, 222, 223
 Bagricki Eduard, 214
 Balachowsky-Petit Sophie, 113
 Barkouski Aleś, 88
 Barnauł, 82
 Beethoven Ludwig, 265
 Beneš Edvard, 68, 69, 70
 Beria Ławrientij, 228
 Besarabia, 13, 217
 Białynicki-Birula Aleksiej, 163, 166,
 167
 Biechtieriew Władimir, 203
 Biły Andriej, 241
 Bierdiajew Nikołaj, 117, 124
 Biernacka Maria, 238, 239
 Biernacki Łuka, 236
 bitwa
 nad Niemnem, 47
 pod Cuszimą, 17, 140
 pod Komarowem, 220
 pod Tannenbergiem, 25
 pod wsią Zadwórze, 219
 warszawska, 47, 52, 56, 57, 67,
 220
 Blücher Wasilij, 62, 66, 67
 Błochin Wasilij, 210
 Błok Aleksandr, 188, 199, 245
 Bobel Emanuel Ickowicz, 209, 215
 Bobel Fejga, 209
 Bobel Isaak Manjewicz, *Patrz:* Babel
 Isaak Emmanuiłowicz
 Boczkariow Afanasij, 75, 82, 83
 Boczkariowa Marija Leontjewna, 75,
 78, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 97
 Archangielsk, 97, 98
 Londyn, 97
 pierwsza bitwa, 91, 92, 93
 powstanie batalionu kobiecego,
 94, 95
 pseudonim, 91
 rehabilitacja, 75
 rozstrzelanie, 75, 98
 San Francisco, 97
 wojsko, 89, 90
 zsyłka, 88
 Bogdanow Aleksandr
 Aleksandrowicz, 115, 116, 117
 Bogrow Dmitrij, 24
 bolszak, 130, 136
 bolszewicy, 13, 19, 21, 33, 34, 35, 36,
 47, 63, 76, 105, 120, 144, 154, 172
 bolszycha, 130
 Bosz Jewhenij, 145
 Braun Natalia, 209, 223
 Briusow Walerij, 241
 Brusilow Aleksiej, 28, 94
 Brześć, 41, 146, 148
 Bucharin Nikołaj, 66
 Budionny Siemion, 57, 62, 66, 71,
 218, 222
 Buk Jakow, 86, 87, 88
 Bułhakow Michaił, 116
 Burcew Władimir, 192
 Burowie, 162
- C**
- Centralne Więzienie Tranzytowe, 88
 cenzura, 21
 CEREK, 99
 Cerkiew, 145
 Cesarski Uniwersytet Warszawski,
 189
 Chan Amanullah, 204
 Chandorin Władimir, 170
 Chocim, 155
 Chodyńskie Pole, 67
 Chór Aleksandrowa, 268, 271
 Chrystalow Piotr, 21
 Chruszczow Nikita, 250

Churchill Winston, 79
 Chwoina Olga, 270
 CKW, *Patrz*: Wszecchrosyjski
 Centralny Komitet Wykonawczy
 Codina Carolina, 266, 272
 Colceag Ilias, 155, *Patrz też*: Kołczak
 Ilias
 Cuszima, 17, 18
 Cwietajew Iwan, 237, 239, 241
 Cwietajewa Marina Iwanowna, 233,
 234, 242
 babka, 239
 cóрка, 234, 246, 248, 249, 250
 śledztwo, 250
 debiut, 241
 dom, 234, 235, 236, 237
 dziadek, 236
 emigracja, 249
 Koktebel, 240, 242, 246
 matka, 233, 237, 238, 239
 mąż, 234, 243, 244, 245, 246,
 249, 250
 wyrok, 250
 ojciec, 237, 239, 241
 romanse, 242, 244, 248
 samobójstwo, 251, 252
 siostra, 237, 239, 246, 250, 252
 syn, 248, 249, 250, 252
 twórczość, 235, 236, 238, 239,
 241, 242, 246, 248, 249
 Waleria, 237, 239
 Cypkija Tatiana Ignatjewna, 99
 Czajkowski Piotr, 269
 Czechow Anton Pawłowicz, 122
 Czechowicz Józef, 185
 Czeka, 57, 158, 209, 217
 Czelabińsk, 80
 Czernihów, 108
 Czernołuski Jewstafiejewicz Fiodor,
 108
 Czerwona Gwardia, 34, 35
 Czerwona Walkiria, 186, 197

D

dadaizm, 261
 Damska Eleonora, 263
 Davis Norman, 131
 de Gaulle Charles, 52, 68
 De Long George Washington, 161
 dekret
 dotyczący praw do
 samostanowienia narodów, 175
 o ziemi z 26 października 1917 r.,
 145
 Denikin Anton, 54, 78, 153, 155, 175
 Diagilew Siergiej, 261, 266
 diatonika, 271
 Dikson, 165
 Dmitrijew Jakow, 228
 Dobrolubow Nikołaj, 137
 Domontowicz Michaił Aleksiejewicz,
 132, 134, 138
 Don Levine Isaac, 79, 85, 90, 91, 95,
 97, 98
 Dorr Rheta Childe, 76, 77
 Dostojewski Fiodor, 221, 260
 Dragomirow Michaił, 134
 Drowkow Siergiej, 98, 99
 du Plessis Armand-Emmanuel, 156
 Duke Vernon, 271
 Dukielski Władimir, 271
 Duma, 18, 19, 22, 23, 30, 140
 Durnowo Piotr, 140
 dusznica bolesna, 106
 Dybienko Paweł, 148
 Dymitr Samozwaniec, 235
 Dyrektoriat, 153
 Dzierżyński Feliks, 123

E

Efron Siergiej, 234, 243, 244, 245,
 246, 249, 250
 wyrok, 250
 Eiche Gienrich, 55

Eisenstein Siergiej, 268
 Ejdeman Robert, 66
 Ellis, 241
 empiriokrytycyzm, 112
 Erenburg Ilja, 228
 Erenburg Ilja, 140, 213, 249
 Ermitaż, 200
 eserowcy, 12, 22, 23, 35, 53, *Patrz też:*
 Partia Socjalistów-Rewolucjonistów
 etyczna niemonogamia, 143

F

Feinstein Elaine, 250, 252
 Feldman Boris, 66
 Fitelberg Grzegorz, 256
 Flota Bałtycka, 17, 159, 170, 171,
 172, 200, 204
 Flota Czarnomorska, 153
 Fokin Pawieł, 244
 Fourier Charles, 143
 Franciszek Ferdynand, arcyksiążę,
 25
 Frołkow Leontij Siemienowicz, 75,
 79, 80
 Frołkowa Olga Eleazarowna, 75,
 80, 90

G

Gajda Radola, 173, 174, 175
 Gallieni Joseph, 53
 Gamarnik Jan, 48, 66
 Gamarnik Wietka, 49
 Gapon Georgij, 17, 138, 139
 Gawarecki Henryk, 185
 gaz bojowy, 60
 Giedensztrom Matwiej, 161
 Gippius Zinaida, 146
 Glebow Igor, *Patrz:* Boris Asafjew
 Glière Reinhold, 268
 Gładun Jewgienija, 223, 224
 Goleniszczew-Kutuzow Pawieł, 85

Gorki Maksim, 121, 209, 216, 217,
 222, 225, 250, 263
 Grigoriewicz Bogdan, 51
 Griniewicz Nina, 61, 62
 Gronfejn Eugenia, 209
 Guczkow Aleksandr, 172
 Gumilow Nikołaj, 193, 194, 195, 196,
 204, 241

H

Haydn Joseph, 262
 Hemingway Ernest, 214
 Herling-Grudziński Gustaw, 221
 Heydrich Reinhard, 69
 Hitler Adolf, 69
 Homel, 13
 hunhuzi, 86

I

Ignatiewa Maria, 61
 Ilf Ilja, 214
 Instytut Gospodarstwa Wiejskiego
 i Leśnictwa w Puławach, 188
 Inżawino, 60
 Ionow Ilja Ionowicz (Bernsztejn),
 223
 Iwanow Nikołaj, 30
 Izmajłow Iwan, 111

J

Jagoda Gienrich, 66
 Jakir Jona, 48, 62, 63, 66, 67, 68
 Jakowlew Wadim, 212
 Jakowlewna Aleksandra, 105, 107,
 108, 110
 Jakuck, 88
 Janchuk Elena, 239
 Janin Maurice, 176
 Jaurès Jean, 113
 Jegorow Aleksandr, 57, 62

Jekaterynburg, *Patrz:* Swierdłowski
 Jenukidze Awel, 52
 Jermusza Wikientij Osipowicz, 99
 Jerzy V, 78, 97
 Jeżow Nikołaj, 62, 63, 65, 224
 JugROST, 218
 Jusupow Feliks, 28

K

Kabul, 204
 Kadeci, 19, 22, 32
 Kaganowicz Łazar, 70
 Kakurin Giennadij, 60
 Kałamanowicz-Efron Jakow, 243
 Kałnin Oskar, 55
 Kamieniew Lew, 38
 Kamieniew Siergiej, 56, 59
 Kandybin Dmitrij, 228
 Kapłan Fanny, 54
 Karpinski Aleksandr, 120
 Katajew Walentin, 227
 Katin-Jarcew Wiktor, 164
 Kautsky Karl, 138
 Kazań, 201
 Kiereński Aleksandr, 29, 32, 34, 35,
 36, 38, 39, 76, 95, 96, 123
 odezwa, 263
 Kijów, 110
 Kisłowodzk, 264, 272
 Kiszyniów, 13
 Klimowicz Tadeusz, 195
 Klonowic Sebastian Fabian, 186, 187
 Kobiocy Batalion Śmierci, 39, 75, 77,
 78, 93, 99
 początki, 94, 95
 podział, 96
 rozwiązanie, 97
 Kobylinski Lew, *Patrz:* Ellis
 kodeks karny Rosyjskiej Federacyjnej
 Socjalistycznej Republiki
 Radzieckiej
 art. 58, 50

Koktebel, 240, 246
 Kolcow Michaił, 224
 kolej transsyberyjska, 15, 174, 175,
 201
 kolektywizacja, 222, 225
 Kołczak Aleksandr Wasiljewicz,
 54, 98, 153, 155, 162, 169, 174,
 175, 203
 Arktyka, 163, 165, 167
 Bałtyk, 171
 dyktator, 174
 Flota Czarnomorska, 171
 kochanka, 166, 173
 matka, 157
 metryka, 158
 Morze Czarne, 171, 172
 ojciec, 156, 157, 158
 Port Arthur, 168, 169
 szkoła, 158, 159
 złota szabla, 172
 żona, 166, 168
 Kołczak Ilias, 155
 Kołczak Iwan Łukianowicz, 156
 Kołczak Mehmed-bej, 156
 Kołczak Wasilij, 153, 156, 157, 158
 Kołłataj Ludwik, 135
 Kołłataj Włodzimierz, 135
 Kołłontaj Aleksandra Michajłowna,
 129, 131, 135, 137, 139, 140, 146,
 148
 ambasador, 149
 Malmö, 141, 142
 matka, 132, 133, 134
 mąż, 135
 ojciec, 132, 134, 138
 Paryż, 140, 141
 Piotrogród, 144
 walka o prawa kobiet, 137
 Zurych, 137
 Kołłontaj Władimir, 135
 Kołomiejew Nikołaj, 163, 164
 Komitet Wojskowo-Rewolucyjnt,
Patrz: Milrewkom

Konarmia, *Patrz*: Armia Konna
 Siemiona Budionnego
 Konstanca, 18
 konstytucja bułyginińska, 18
 Kork August, 66
 Korniłow Ławr, 36, 41, 97, 155
 Korolenko Władimir, 121
 Korpus Czechosłowacki, 173, 175, 201
 Kotarbiński Tadeusz, 115
 Kotarbiński Wilhelm, 110
 Kotielnyj, 161
 Kózka Karolina, 212
 KPZR XX zjazd, 250
 Kraft Iwan, 88
 Krasnow Piotr, 41
 krążownik
 Aurora, 40, 183, 184, 199
 Midilli, 171
 Takasago, 169
 Kreml plan wyburzenia, 123
 Krewa, 78
 Kristiania, 142, 149
 Kronsztad, 57, 58, 159
 Krupska Nadzieжда, 113
 Krwawa niedziela, 17, 140, 142
 Krwawy Karzeł, 224
 Krylenko Nikołaj, 148
 Krym, 54, 154, 220
 Kudriawij Wiktor Andriejewicz, 117
 Kujbyszew, 64
 Kujbyszew Walerian, 53
 Kulabko Nikołaj, 53
 Kuropatkin Aleksiej, 16
 Kursk, 108
 Kuzniecowa Nikita, 164

L

Lachow Iwan, 161
 Lafargue Paul, 105, 113
 Ledóchowska Marianna, 239
 Ledóchowska Urszula, 239

Lenin, 13, 33, 35, 38, 40, 59, 97, 105, 122, 177, 200, 268
 apel do intelektualistów, 199
 kochanka, 113
 przejazd przez Niemcy, 33, 122
 żona, 113
 Les Ballets Russes, 261, 266
 Levinas Emanuelis, 236
 Litauer Emilia, 250, 251
 Litwinow Maksim, 62, 70
 Lloyd George David, 79
 Lourié Arthur, 267
 łód pakowy, 160
 Lublin, 185, 187, 188
 Luksemburg Róża, 105, 113, 138
 Lutow Kirył Wasiljewicz, 209, 218
 Lwow Gieorgij, 19, 32, 34, 36, 263
 Lwow Władimir, 36
 Lwów, 26

Ł

Łaptiew Dmitrij, 164
 Ławra Aleksandra Newskiego, 146
 Łubianka, 226
 Łubiannikowa Jekatierina, 236
 Łukomski Aleksandr, 132
 Łunaczarska Irina Anatolijewna, 106
 Łunaczarska Sofia Nikołajewna, 113
 Łunaczarski Anatolij Wasiljewicz, 105, 106, 110, 113, 115, 116, 122, 123, 147, 199, 200, 263, 264, 267, 268
 Kaługa, 115
 Kijów, 110, 115
 matka, 105, 108, 110
 ojciec, 105, 108, 110
 ojczym, 105, 108
 Piotrogród, 120
 ratowanie kultury, 123
 rodzina, 106, 107
 śmierć, 125
 Totma, 118, 119

Wołogda, 116, 117
 Zurych, 112
 żona, 118, 119
 Łunaczarski Fiodorowicz Wasilij,
 105, 108
 Łunaczarski Jakow, 114
 Łunaczarski Lew Michaiłowicz, 108
 Łunaczarski Płaton Wasiljewicz, 113,
 114
 Łuria Naum Izrailiewicz,
Patrz: Lourié Arthur
 Łżedymitr, *Patrz:* Dymitr
 Samozwaniec

M

mafia, 215
 Majakowski Władimir, 97, 105, 124,
 193, 199, 244, 250, 264
 Makarow Stiepan, 159
 maksymalista, 12
 Malinowski Aleksandr
 Aleksandrowicz, *Patrz też:*
 Bogdanow Aleksandr
 Aleksandrowicz
 Malraux André, 227
 Mandelsztam Osip, 193, 196
 Mandżuria, 15
 manifest październikowy, 20
 Mann Tomasz, 214
 Mannerheim Carl Gustaf, 175
 Markisz Simon, 223
 Martow Lew, 13
 Martynow Aleksandr, 140
 Maruszewski Władimir, 98
 Masalin Aleksandra, 132, 134
 Masłow Piotr Pawłowicz, 141
 Matisen Fiodor, 163
 Mendelson Mira, 255, 272
 Meyerhold Wsiewołod, 199
 Meyn Aleksandr, 238
 Meyn Maria, 233, 237, 238, 239

Miaskowski Nikołaj, 259, 260, 261,
 268
 Michaiłow Nikita, 177
 Miedwiediew Michaił, 64
 mienszewicy, 13, 30, 35, 112, 144
 Mienżynski Wiaczesław, 158
 Miereżkowski Dmitrij, 173
 Mierkułow Siergiej, 148
 Mikołaj II, 20, 27, 29, 30, 31
 abdykacja, 31, 32, 94, 143, 172
 manifest, 140
 uroczystości koronacyjne, 67
 Milrewkom, 39, 40
 Milukow Pawieł, 32
 Miłochowa Mawra Pietrowna, 51
 Mleczin Leonid, 133
 Mniszchówna Maryna, 235, 239
 Mniszech Jerzy, 235
 Moderna, 197
 Mohylew, 27
 Moisiejewa Galina, 99
 Mołotow Wiaczesław, 70
 Możajewa Maria Iłarionowna, 99,
 100
 Mrawiński Konstanty, 133, 134
 Mukden, 16
 Murawjow Michaił, 53
 Murawjewa Irina, 191
 Muzeum im. Rumiancewa, 241
 muzyka
 pierwotne źródło dźwięków, 269
 znaczenie, 268, 269

N

Narodnaja Wola, 13, 134, 243
 Neculce Ion, 155
 NEP, 129, 222
 Nikolskoje, 79, 80
 Nikulin Lew, 201, 205
 Nilendier Władimir, 241
 Niżny Nowogrod, 108

NKWD, 62, 65, 68, 205
 szef, 224, 228
 Nosar Gieorgij, 21
 Nosik Boris, 196
 Nowa Polityka Ekonomiczna,
Patrz: NEP
 Nowa Syberia, 166

O

Ochrana, 15
 Odessa, 18, 20, 213, 215, 222
 pogrom Żydów w 1905 r., 215
 odezwa o uwłaszczeniu żon i panien,
 147
 ofensywa Brusilowa, 28, 94
 Ogólnorosyjski Rząd Tymczasowy,
 174, *Patrz: Dyrektoriat*
 Olesza Jurij, 227
 Omirowa Sofia Fiodorowna, 165,
 166, 168
 Omsk, 153
 opatrunek gipsowy, 157
 Orłowski Jan, 238
 Orzeł, 54
 Oslo, *Patrz: Kristiania*

P

Pałac Taurydzki, 35
 Pałac Zimowy, 39, 40, 75, 144, 183,
 184, 199
 pancernik
 Gieorgij Pobiedonosiec, 172
 Goeben, 171
 Pietropawłowski, 15, 168
 Potiomkin, 18
 Ruryk, 170
 pansławizm, 236
 Parnok Sofia, 244
 Partia Konstytucyjno-Demokratyczna,
 19, *Patrz też: Kadeci*

Partia Socjalistów-Rewolucjonistów,
 12
 Pasternak Boris, 205, 249
 Pasternak Leonid, 121
 Paustowski Konstantin, 214
 Pawłowicz Nikołaj, 59
 Petlura Symon, 155
 Pierwszy Kobiecty Oddział Śmierci
 Marii Boczkariowej, *Patrz: Kobiecty*
 Batalion Śmierci
 Pietriczenko Stiepan, 58
 Pietrowna Jelizawieta, 243
 Pietrow-Wodkin Kuźma, 199
 Piłsudski Józef, 173
 Piotrogrodzka Rada Delegatów
 Robotniczych i Żołnierskich, 144
 Piotrogród, 27
 Pipes Richard, 41, 138, 140, 174, 176
 Pirogow Nikołaj, 157
 Pirożkowa Antonina, 209
 Plechanow Gieorgij, 105, 112, 138,
 142
 Plehwe Wiaczesław, 12, 15
 pokój w Brześciu, 41, 146, 148
 poliamoria, 143
 Połtawa, 108
 połynia, 161
 Pomianowski Jerzy, 217, 218, 225
 Port Arthur, 15, 168, 258
 kapitulacja, 16
 Portsmouth, 18
 Posochowa Olga, 157
 Postyszew Paweł, 64
 Potocki Józef, 156
 Półwysep Koreański, 15
 Priborowskaja Galina, 186, 188, 199,
 203
 Primakow Witalij, 66
 Prokofiew Marija Grigoriewna, 255,
 257, 266
 Prokofiew Siergiej Aleksandrowicz,
 255, 256, 261

Prokofiew Siergiej Siergiejewicz, 255,
270

Ameryka, 265
dzieci, 266
emigracja, 264, 265, 267
Japonia, 265
Kisłowodzk, 264, 272
konserwatorium, 255, 258, 259
matka, 255, 257, 266
narzeczona, 262
Niemcy, 266
ojciec, 255, 256, 261
powrót z emigracji, 270
romans, 255, 266, 272
samokrytyka, 255, 273
siostry, 257
Soncowa, 256, 264
twórczość, 255, 258, 263, 270
 balet Stalowy krok, 267
 I Koncert fortepianowy, 255, 259
 II Koncert fortepianowy, 260
 Indyjski galop, 255, 257
 Kantata na XX-lecie
 Października, 271
 muzyka filmowa, 268, 271
 opera Gracz, 260
 opera Miłość do trzech
 pomarańczy, 265, 266
 opera Olbrym, 255, 258
 opera Wojna i pokój, 255, 272
 pieśni, 264
 Sonata Ze starych zeszytów,
 264
 Symfonia Klasyczna, 255, 262,
 264
 żona, 255, 266, 272
Protopopow Aleksandr, 29
przyładek Sofii, 166
Psków, 31
Puławy, 188, 189
Pułk Karabinów Maszynowych, 35
Puriszkievicz Władimir, 28
Putna Witowt, 66

R

Racer-Żegałowa Anna
 Sołomonowna, 99
Rachmaninow Siergiej, 267, 270
Rada Delegatów Robotniczych,
 Patrz: Rada Petersburska
Rada Delegatów Robotniczych
 i Żołnierskich, 34
Rada Komisarzy Ludowych, 145
 Żenotdieł, 148
Rada Moskiewska, 21
Rada Petersburska, 20, 21, 30
Rada Piotrogrodzka, 30, 32, 35, 76,
 144, 197, *Patrz też:* Rada
 Petersburska
Rada Wojskowo-Rewolucyjna Frontu
 Wschodniego, 201
Radek Karol, 204, 205
Radziwinowicz Wacław, 60
Raskolnikow Fiodor, 197, 198, 200,
 201, 202, 203, 204
Rasputin Grigorij, 27, 28
Rastorgujew Stiepan, 164
Reed John, 198
Reisner Jekatierina Aleksandrowna,
 185
Reisner Łarisa Michajłowna, 183,
 186, 192, 195, 196, 198, 199, 203
 autobiografia, 192
 dzieciństwo, 190
 Ermitaż, 200
 Kabul, 204
 Kazań, 201
 matka, 185, 189, 192
 ojciec, 187, 188, 189, 190, 192,
 193
 Petersburg, 191, 192
 przodkowie, 186, 187
 reportaże, 200, 202, 205
 rodzina, 186
 twórczość, 193, 194, 197
 zaangażowanie w politykę, 198

- Reisner Michaił, 187, 188, 189
 Reiss Ignatij, 250
 Richter Swiatosław, 256, 272
 Rilke Rainer Maria, 198, 249
 Rimski-Korsakow Nikołaj, 24, 258
 RKKA, *Patrz:* Armia Czerwona
 Robotniczo-Chłopska Armia
 Czerwona, *Patrz:* Armia Czerwona
 Rodzianka Michaił, 31
 Rodzianko Michaił, 94
 rodzina, 142
 Romanow Aleksandra, 27, 28
 Romanow Dymitr, 28
 Romanow Michał, 32
 Romanow Mikołaj, *Patrz:* Mikołaj II
 Rosenel Natalia Aleksandrowna, 106
 Rostovtzeff Michael, 107
 Rostowcew Iwan, 107
 Rostowcew Jakow Pawłowicz, 107
 Rostowcew Michaił, 107
 Rostowcew Pawieł, 107
 Royal Navy, 202
 Rozanowow Wasilij, 238
 rozwód, 133, 145, 147
 Rożestwienski Zinowij, 17
 Rómmel Juliusz, 220
 Rumiancew Piotr, 117
 Ruzski Nikołaj, 31
 Rybakow Anatolij, 65
 Ryga, 57
 Rykow Aleksiej, 62
 Rząd Tymczasowy, 19, 30, 33, 34,
 40, 75, 76, 96, 123, 144, 172, 197,
 263
 obrona, 39
 powstanie, 32, 94
 rekonstrukcja, 34, 36
 ultimatum, 40
- S**
- Samara, *Patrz:* Kujbyszew
 Sannikow Jakow, 161
 Sarajewo, 25
 Sawinkow Boris, 15
 Schönberg Arnold, 271
 SD, 69
 SDPRR, 13, 114
 seks, 147
 Sennikow Boris, 60
 Sicherheitsdienst, *Patrz:* SD
 Sierpiński Seweryn Zenon, 185
 siostra miłosierdzia, 157, 211
 Sipiagin Dmitrij, 12
 Skoblin Nikołaj, 69
 Skriabin Aleksandr, 260, 269, 271
 Sobranije Russkich Fabriczno-
 Zawodskich Raboczich Sankt-
 Peterburga, *Patrz:* Zgromadzenie
 Rosyjskich Robotników
 Fabrycznych Sankt-Petersburga
 socjaldemokrati, 23
 Socjaldemokratyczna Partia Niemiec,
 Patrz: SPD
 Socjaldemokratyczna Partia
 Robotniczej Rosji, *Patrz:* SDPRR
 Soncow Dmitrij, 257, 264
 Sorokin Pitirim, 124
 Sownarkom, *Patrz:* Rada Komisarzy
 Ludowych
 Sozialdemokratische Partei
 Deutschlands, *Patrz:* SPD
 SPD, 140
 Spiegelglass Siergiej, 69
 srebrny wiek, 109
 Srietensk, 85, 87
 Stachanow Aleksiej, 62
 Stalin Józef, 57, 62, 66, 67, 70, 177,
 219
 dzieci, 62
 muzyka, 268
 śmierć, 255, 273
 żona, 52
 Stołypin Piotr, 20, 22, 24, 170
 Strawiński Igor, 266, 267, 270
 Swanidze Jekaterina, 52

Światopołk-Mirski Piotr, 15
 Świerdłowski, 49
 swoboda seksualna, 143
 Syrový Jan, 173, 175, 176
 Szacht Ludmiła, 194
 Szaginian Marietta, 241
 Szałamow Wałam, 205
 Szczęstnyj Michaił, 200
 Szłapnikow Aleksandr, 141
 Szołochow Michaił, 224
 Szostakowicz Dmitrij, 63, 268
 Szwiejcer Wiktoria, 240, 245, 248, 251
 Szylejko Władimir, 205

Ś

ślub cywilny, 145
 Światopołk-Mirski Dmitrij, 250

T

taczanka, 211
 Tambow, 59, 60
 Taniejewow Siergiej, 258
 Tannenberg, 25
 Tbilisi, *Patrz:* Tyflis
 Teatr Bolszoi, 123
 Termopile polskie, 219
 tezy kwietniowe, 33
 Tichonow Aleksandr, 244
 Timiriewa Anna, 166, 173
 Timoszenko Siemion, 219
 Tōgō Heihachirō, 17, 168
 Toll Eduard, 160, 162, 163, 164, 167
 Tołstoj Aleksiej, 193
 Tołstoj Lew, 133, 137, 269
 Tomsk, 89
 toros, 161
 torpedowiec
 Awtroil, 202, 203
 Sierdityj, 169
 Spartak, 202, 203

Totma, 118
 traktat w Rydze, 57
 Trifonow Jurij, 62
 Trocki Lew, 21, 38, 66, 97, 122, 146, 200, 202, 203
 Tromsø, 163
 Trubecki Jewgienij, 188
 Trubieckoj Siergiej, 124
 Tuchaczewska Maria, 61
 Tuchaczewska Nina, 61, 62
 Tuchaczewska Olga, 61
 Tuchaczewska Swietłana, 49, 50, 61, 65
 Tuchaczewski Michaił
 Nikołajewicz, 47, 51, 52, 54, 61, 62, 66, 68, 175, 176, 220
 aresztowanie, 64, 65
 atak na Polskę, 55, 56, 57, 67
 audiencja u Lenina, 53
 córka, 49, 50, 61
 kariera, 53
 Moskwa, 62, 63
 niewola, 52
 ojciec, 51
 pacyfikacja guberni tambowskiej, 59, 61
 pacyfikacja Kronsztadu, 58
 pochodzenie, 50
 proces, 66
 spisek, 63, 64, 68, 69
 Syberia, 54
 szkoła, 51
 wykłady, 56
 żona, 61
 Tuchaczewski Nikołaj, 51
 Tyflis, 135, 209, 222
 Tymczasowy Komitet Rewolucyjny, 58

U

Uborewicz Ijeronim, 48, 66
 Uborewicz Władimira, 48, 49, 61
 Ulrich Wasilij, 66, 228

urząd do spraw kobiet, 148
ustawa O naprawie ustroju
politycznego Rosji, 16
Uszakow Zinowij, 65

V

Viipuri, *Patrz:* Wyborg
Volkov Solomon, 272
von Essen Nikolaï, 171
von Reusner Nikolaus, 186

W

Walter Richard Kirił, 91
Warejkis Iosif, 53
Wasyl II Ślepy, 51
Wasyl Szujski, 235
WCIK, *Patrz:* Wszechrosyjski
Centralny Komitet Wykonawczy
Wieczorkiewicz Paweł, 54, 66, 67
Wielka Czystka, 47, 62, 67, 224, 250
Wielka Socjalistyczna Rewolucja
Październikowa, 39
Wilson Woodrow, 79, 97
Wiszniewski Wsiewołod, 205
Wiśniowiecki Adam, 235
Witte Siergiej, 19, 20, 140
wojna
burska, 162
I światowa, 25
krymska, 156
Woland, 116
wolność słowa i stowarzyszeń, 32, 140
wolność zgromadzeń i
stowarzyszeń, 21
Wołogda, 116
Wołoszyn Maksymilian, 240, 241,
242, 247

Wołujew Piotrem, 92
Woroszyłow Klimient, 48, 62, 70, 71,
219
Wrangel Piotr, 54, 153, 154, 174
Wszechrosyjska Komisja
Nadzwyczajna do Walki
z Kontrewolucją i Sabotażem,
Patrz: Czeka
Wszechrosyjski Centralny Komitet
Wykonawczy, 34, 52
Wyborg, 138
Wysocka Olg, 195
Wyspa Benetta, 166, 167
Wyspa Kołczaka, 166, *Patrz też:*
Wyspa Rastorgujewa
Wyspa Rastorgujewa, 166

Z

Zajączkowski Bolesław, 219
Zatoka Tajmyrska, 165
Zetkin Clara, 147
Zgromadzenie Rosyjskich Robotników
Fabrycznych Sankt-Petersburga, 138
Zgromadzenie Rosyjskich
Robotników Petersburga, 17
Ziemia Sannikowa, 161, 162, 163,
170
Ziłow Piotr, 189
Zinowjew Grigorij, 38

Ż

żaba piersiowa, 106
Żenotdieł, 148
Żukow Gieorgij, 47

PROGRAM PARTNERSKI

GRUPY WYDAWNICZEJ HELION

1. ZAREJESTRUJ SIĘ
2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW
w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

GRUPA WYDAWNICZA

 Helion SA

Dziewięć razy terror

Revolucja październikowa to drugi, po pierwszej wojnie światowej symboliczny i bardzo znamienny początek nowej epoki. Mentalnej, kulturowej i socjologicznej zmiany, która — mimo że zakorzeniona jeszcze w wieku dziewiętnastym — zapoczątkowała krwawy wiek dwudziesty. Po zwycięskiej rewolucji (będącej w istocie puczem) i wygraniu wojny domowej, bolszewicy „po trupie białej Polski” chcieli dojść do Niemiec i rozpaść tam płomień rebelii. A więc wojna, potem rewolucja, wreszcie znowu wojna, która na zawsze naznaczyła żyjących w jej cieniu ludzi.

Oto opowieść o pięciu mężczyznach i czterech kobietach, uczestnikach i świadkach wydarzeń z lat 1917 – 1921. Dziewięć biografii połączonych wspólnym mianownikiem czerwonej rewolucji i jej skutków. Znajdziemy tutaj historie Michaiła Tuchaczewskiego, wybitnego dowódcy wojsk bolszewickich podczas wojny domowej i wielkiego przegranego w bitwie warszawskiej 1920 roku; Isaaka Babla, dziennikarza i czekisty, autora *Armii konnej*, zbioru opowiadań demaskującego bolszewików; Anatolija Łunaczarskiego, filozofa postulującego zniesienie instytucji rodziny; Sergiusza Prokofiewa, kompozytora, który uciekł przed rewolucją aż za ocean, ale ostatecznie wrócił do ZSRR... Znajdziemy też bohatera obozu białych — Aleksandra Kołczaka, postać barwną i tragiczną. Są i kobiety. Jest Marija Boczkariowa, żołnierka dowodząca żeńskim batalionem, zamordowana przez czerwonych za odmowę przejścia na ich stronę; jest Aleksandra Kołłontaj, córka carskiego generała, feministka, która stała się najbardziej znaną działaczką bolszewicką; jest Łarisa Reisner, pacyfistka starająca się zanieść ogień rewolucji na Zachód; wreszcie jest poetka Marina Cwietajewa, której październik zabrał niemal wszystko.

Marta Panas-Goworska i Andrzej Goworski to duet małżeńsko-pisarski. Autorzy dwóch publikacji i wielu artykułów dotyczących życia w Związku Radzieckim. Poprzez swój eseistyczno-gawędowy styl starają się odtwarzać zaginione światy w sposób przystępny dla czytelnika. Ich książka ***Naukowcy spod czerwonej gwiazdy*** otrzymała Nagrodę Internautów w konkursie Mądra Książka Roku 2016.

 editiohistoria

Księgarnia internetowa:
<http://editio.pl>

Zamówienia telefoniczne:
0 801 339900

0 601 339900

Sprawdź najnowsze promocje:

🔗 <http://editio.pl/promocje>

Książki najchętniej czytane:

🔗 <http://editio.pl/bestsellery>

Zamów informacje o nowościach:

🔗 <http://editio.pl/nowosci>

Helion SA
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel.: 32 230 98 63
e-mail: editio@editio.pl
<http://editio.pl>

ebook dostępny wyłącznie na:
ebookpoint.PL

ISBN 978-83-283-3665-0

9 788328 336650

Cena 39,90 zł